

KIRÁLY ATTILA: A Nihongozokuk Japán nyelvű irodalma Tajvanon

A *nihongozoku* 日本語族 („japán nyelvűek törzse”), ill. *nihongodzsín* 日本語人¹ („japán nyelvű ember”) kifejezés azon, jelenleg 70-80 éves tajvaniakat jelöli, akik a japán gyarmati időkben születtek, japán nyelvű oktatásban részesültek a háború előtt és alatt, és ma is aktívan használják a japán nyelvet².

A nihongodzsinek számát ma körülbelül tízezerre teszik. Számuk, előrehaladott koruk miatt sajnos rendkívül gyorsan csökken. Japán nyelvűségüket megőrzendő az elmúlt évtizedekben irodalmi és nyelvgyakorló köröket hoztak létre. E körök célja, hogy nyelvi elszigeteltségükből kitörve, emlékeiket, érzéseiket a számukra legkézenfekvőbb formában, japán nyelven megörökítsék, s ha nem is gyerekeik, unokáik, de majd egy valamikori, eljövendő nemzedék számára elérhetővé tegyék.

A japán nyelvi és irodalmi körök elsősorban irodalmi alkotások létrehozására, a japán nyelvtudás, fogalmazáskészség stb. csiszolására jöttek létre, azonban rendezvényeik (és a résztvevők versei, esszéi) a tajvani identitás – nem feltétlenül szándékos – megformálásának, a kontinens kultúrájától való elkülönülés-elkülönítés aktusává is válnak. A közösségek rituáléi, a versírók versenyei, nem a domináns mandarin (a kínai pekingi dialektusa) nyelven, de még csak nem is a szigeten jelenleg revitalizálódó tajvani, vagy hakka nyelveken (avagy kínai dialektusokban), hanem a korábbi gyarmatosítók nyelvén, japánul zajlanak.

2004-ben a nihongodzsinek három tajpeji japán irodalmi csoportosulásában végeztem terepmunkát³. Mindhárom csoport hagyományos, de stílusában eltérő japán versek írásának szentelte magát. Kutatásomat elsősorban a verstalálkozóik lefolyására, a tagok verseire, a gyűjteményes kötetekre, a *nihongodzsinek* által írt esszékre, visszaemlékezésekre, illetve a tagokkal készített beszélgetésekre, interjúkra alapoztam⁴.

Egy ilyesfajta Tajvan-kutatás természetesen besorolható a posztkoloniális kutatásoknak azon áramlatába amelyhez nemcsak az antropológia, de az irodalomtudomány, történettudomány stb. is csatlakozott az elmúlt évszázadban. A kutatás során a tajvani identitás problémáival, az elmúlt évszázad és Tajvan kilencvenes évek után demokratikus átalakulásával is foglalkoztam, amely a kilencvenes években került a társadalomtudományi, történeti kutatások homlokterébe⁵. Ebben a tanulmányban elsősorban a tajvani japán irodalmi

¹ Ezeket a kifejezéseket feltehetőleg egy japán kutató használta először. Japán nyelvű oktatás természetesen a Japán uralom alatti Koreában stb. is folyt, ám ez a kifejezés kizárólag a tajvani japánul beszélő idős embereket jelöli. (Huang 2003b: 115).

² Ez a tanulmány a szerző 2005-ben íródott Kulturális Antropológia szakdolgozatának egyes fejezetei alapján készült. Huang Cse-huj tajvani antropológustól és konzulensemtől, A. Gergely Andrástól számtalan segítséget kaptam a kutatáshoz. Segítségüket ezúton is köszönöm.

³ Tajpejben léteznek más japán nyelvű versíró csoportok is, valamint van egy nihongozoku-generáció által létrehozott nyelvgyakorló kör is. E csoportok rendezvényein több alkalommal részt vettem.

⁴ A *nihongodzsinek* átfogó tudományos kutatására (antropológiai vagy más egyéb szempontból) politikai okokból Tajvanon csak a 90-es évek után kerülhetett sor – elsősorban tajvani és japán kutatók foglalkoznak vele – ám ez a munka még korántsem zárult le.

⁵ A kínai szavak átírására többféle rendszert dolgoztak ki az idők során. A Kínai Köztársaság (Tajvan) és Kína közti rivalizáció e rendszerek használatát is befolyásolta. Párhuzamos használatuk (pl. a nyelvtanulásban) számos probléma forrása Tajvanon. A tanulmányban a japán nevek esetében a hivatalos, a kínai nevek esetében a népszerű magyar átírást használom. (Bizonyos esetekben eredeti formájukban is megadtam e szavakat.) Az átírásoktól csak bizonyos, már meggyökeresedett földrajzi nevek esetében tértem el.

hagyományokat kívánom bemutatni.

A JAPÁN NYELVI KÖRÖK TAGSÁGA ÉS TEVÉKENYSÉGÜK

A japán nyelvű verselés kialakulását a kínai írás átvétele előzte meg az 6-7.században. A kínai írásból alakították ki a japánok a saját kínai jeleken és szótagíráson alapuló írásrendszerüket. A hagyományos japán versformák a háború előtti Japánban irodalmi mozgalmakban éledtek újjá. A gyarmatosító Japán a megszállt területekre (Korea, Tajvan stb.) is exportálni próbálta irodalmát. Az alábbi három, a tajvani irodalmi csoportokban ma alkalmazott versformával (akárcsak az esszéírás alapjaival is) a gyarmati oktatás keretein belül ismerkedhettek meg a tajvaniak. (vö. Huang 2003b: 123)

A **tanka** 短歌 jelentése *rövid dal*. Másik megnevezése: *uta* 歌. Gyakran szinonimaként használják a vaka 和歌 kifejezéssel is, ami *japán verset* jelent és eredetileg több japán verstípust is magába foglalt. A *tanka* (*uta*) 5 soros, 31 szótagból (*morából*) áll. Szótagszáma: 5-7-5-7-7. Tulajdonképpen a legrégebbi versformának számít, első gyűjteményes kötete, a *Manjósú* a 7-8. században keletkezett. (Ebben egyéb versek is helyet kaptak.)

A **haiku** 俳句 rövidebb vers. 17 szótagból áll (szótagszáma: 7-5-7). Az ún. hosszú, láncversekből (renga 連歌) alakult ki a 16. században.

A **szenrjú** 川柳 a 18. században a haiku humoros fajtájaként alakult ki. Korának társadalmáról közöl ironikus, gúnyos hangvételű megjegyzéseket, megfigyeléseket.

Mindhárom versformát tömörség és formai kötöttség (meghatározott szótagszám, 5 és 7 szótagú verssorok váltakozása, esetenként előírt költői kifejezőeszközök, szavak) jellemez. A *tankában* vannak állandó jelzők (ún. *makurakotoba* – párnaszó), a *haikuban* pedig az évszakokra utaló kifejezések.

A *haiku* lényegét az első kettő és az utolsó sor ellentéte képezi: az olvasó két, különálló képet lát maga előtt. A költő pillanatnyi benyomásaira, impresszióira e két kép ki nem mondott, de érzékelhető kapcsolatából érez rá az olvasó.

Tajvanon 1946-ban betiltották a japán nyelv hivatalos használatát és húsz évig nem kerülhettek nyomtatásba japán nyelvű szövegek. A *nihongodzsinek*, a *japán nyelvű emberek* irodalmi körei 1968 után kezdtek megalakulni. (Huang 2003b: 124)

Tajvan kadan (**Tajvani verskör**) (2004-ig **Taihoku kadan**): A *tankák* (rövid dal) írására létrejött csoport (Huang 2003b: 124-125). Alapítója, Go Kendó (k: Vu Csien-tang, 1926-1999), írói álneven Kohó Banri. Taipeiben született és itt járt japán nyelvű alsó- majd felső-középiskolába. Orvosnak tanult a Taihoku Egyetemen (Tajpej japán neve: Taihoku), de tanulmányait már csak a háború után, a nevében megváltozott Tajvan egyetemen fejezte be. Az iskolai tanulmányai során ismerkedett meg *tanka* versformával és 1968-ban alapította meg a versíró kört 30 fővel. A tagság 2004-ben kb. 100 fő.

Taihoku haikukai (**Taipei-i haiku kör**). A *haikuk* írására 1970-ben létrehozott csoport. Alapítója: Kó Reisi (k: Huang Ling-cse) 1928-ban született Tainanban. A neve *haigó*, vagyis *haiku* írói álnév. A háború után szobrászként is dolgozott és tagja a *Taihoku kadannak* is.

Tajvan szenrjúkai (Taiwan szenrjú-kör). 2002-ig **Taihoku szenrjúkai**, vagyis **Tajpeji szenrjú-kör**). (Huang 2003b: 128) 1994-ben alakult 7 fővel. 2004-ben a vezetője, az azóta elhunyt Ri Takugyoku (k: Li Cso-jü), eredeti neve japán olvasatban Ri Teisó. Kó Reisi és Go Kendó is tagja volt a körnek. Li 1926-ban született. Apja és ő is nyomdász volt, verseivel Japánban is díjakat nyert. Tagsága körülbelül 40 fő, amelynek fele japán.

Sokan egyszerre több csoportnak is tagjai. A csoportok tagjai általában már nem dolgoznak aktívan. Nemcsak tajpejiek vannak köztük. A férfitagok közül sokan tanárok, orvosok, mérnökök, ügyvédek, cégvezetők, középhivatalnokok voltak. A nők között sokan háziasszonyok (korábban tanárok, oktatók, óvónők voltak). Többen vagyonos (földbirtokos stb.) családok sarjai, vagy a japán időkben magasabb beosztású apák gyermekei voltak. Van, aki a „tajvani gazdasági csoda” révén lett vagyonosabb.

Mindenki az ún. *nihongozoku*-generáció tagja, vagyis japán nyelvű iskolákba jártak a háború előtt és alatt, a háború utáni kínai nyelvű képzésben – koruktól függően - csak a középiskolai tanulmányaik végén, az egyetemen, vagy egyáltalán nem részesültek. Tagjaik között Tajvanon született tajvaniak, Japánban született (nevelkedett) tajvaniak, Amerikában (pl. Venezuelában) vagy másutt élő tajvaniak is vannak.

Minden csoportnak vannak japán tagjai is. Ők általában ugyanehhez a korosztályhoz tartoznak (esetleg korábbi iskolai osztálytársak), de vannak Tajvanon élő-dolgozó japánok is köztük.

A versíró körök összefüggései tulajdonképpen a japán **versvetélkedők** hagyományait követik, és egy interakciós tradícióközösséget hoznak létre⁶. A csoportok havonta egy alkalommal tartanak versvetélkedőt hétvégenként – egy találkozó általában három-négy óráig. A beküldött verseket egy néhány lapból álló kiosztmányra összesítik a szervezők, amit az agilisabb szerkesztők gyakran a versírás technikai problémáival, vagy irodalomtörténeti esszékkel egészítik ki azokat. A találkozó megkezdése után az ebéd alatt a résztvevők kiválasztják a nekik tetsző költeményeket, pontozzák és kritikai megjegyzésekkel látják el. Az értékeléseket felolvassák és a pontok összeadása után a győztesek kisebb díjakat (könyveket stb.) kapnak. A csoportokba való beavatási rituálénak részét képezi az első versek bemutatása, felolvasása és azok kiértékelése is.

A TÖRTÉNETI DIMENZIÓ

A kínai szárazföldről meginduló migráció előtt Tajvanon ausztronéz törzsek éltek. A meg-megszakadó migráció ellenére Tajvan iránt már a XVI. századtól a kor számos nagyhatalma érdeklődött. Hollandok, japánok, spanyolok uralták a sziget egyes részeit. (Jordán 2005b: 26-38) A sziget végül a 17. század folyamán került vissza kínai irányítás alá. 19. századra 3 millió kínai élt a szigeten. (Jordán 2005b: 47-65)

A fucsieni és kantoni betelepülés fontos eleme volt az, hogy „nem teljes leszármazási, rokonsági hálózatok kerültek át Tajvanra.” (Jordán 2005b: 47-65) A férfiak gyakran egyedül érkeztek, itt házasodtak meg, és gyakran a síksági őslakos törzsekből választottak párt maguknak. Ezt a versíró körök tagjai is sok esetben hangsúlyozták a számomra, igazolván, hogy ennek nagy jelentősége van a tajvani identitáselméletekkel kapcsolatos szimbolikus politikai csatározásokban.

⁶ Hasonló társaságokból számtalan van Japánban, és tajvani csoportok általában többel is kapcsolatban állnak.

A vegyesházasságok ellenére Tajvan továbbra is interetnikus és szubetnikus konfliktusok színtere maradt a Fucsienből betelepülők, a Kantonból érkező hakka népeesség és az őslakos törzsek bizonyos csoportjai között. (Wong 2001: 179, Jordán 2005b: 79-89)

A XIX. század végén keresztény misszionáriusok is érkeztek és a szigetet a franciák is meg akarták szerezni (Francia-kínai háború, 1884). Tajvant Japán a japán-kínai háborút követően, az 1895-ös simonoszeki-i békekötés vette birtokába: uralmuk pontosan 50 évig tartott.

A japán uralom több különböző folyamatot indított el a szigeten: modernizáció és elnyomás, az oktatás intenzív fejlesztése és a politikai véleménynyilvánítás elnyomása, Tajvan bekapcsolása a modern világgazdaságba és ideológiai homogenizáció, identitásváltás, kultúraváltás a japán nacionalizmus kínálta minták mentén⁷.

Az egyre erősödő asszimilációs politika sikereként fogható fel az, hogy 1942 után az önkéntes katonai szolgálatra jelentkezők száma már százazrekben volt mérhető. Ez alapvetően kiegészítő katonai szolgálatot jelentett. (Jordán 2005b: 166). Az általános sorkötelezettséget csak 1945-ben vezették be a japánok.

A háború végeztével a japánok távoztak a szigetről, ám a szigetet irányítása alá helyező kínai nemzeti kormányzattal és katonasággal rövid időn belül számos konfliktusa alakult ki a lakosságnak. Az 1945 és 1947 közötti időszak a számos téren a csalódások és a kiábrándulás időszakát hozta a tajvaniak számára. Az irányítást a Kínai Köztársaságot képviselő hivatalnoksereg vette át és a helyi elitet kiszorították a döntéshozatali folyamatokból.

Tajvan rövid időn belül súlyos gazdasági helyzetbe került, súlyos infláció alakult ki. Az *nihongodzsinek* („japánul beszélő emberek”) visszaemlékezéseikben rendre beszámolnak arról, mennyire sértette a tajvaniakat a korábban nem tapasztalt korrupció, a kínai hivatalnokok és katonák viselkedése, a tajvaniakkal szembeni bizalmatlanságuk, a lopások elszaporodása, és az, hogy a hazatelepülő japánok vagyonának jelentős része a szárazföldről áttelepülők, illetve a Kuomintang (a kínai nemzeti párt) kezébe került.

A tajvaniak és a szárazföldiek kapcsolatát évtizedekre megmérgező, a köztük kialakulóban lévő törésvonalat az 1947. február 28-ai események hozták létre. 1947-ben az egyre fokozódó tajvani-kínai betelepülő ellentét nyílt lázadásba torkollott. Egy tajpeji incidens nyílt lázongáshoz vezetett, amelynek során szárazföldieket is megöltek. Számos nagyvárosban zajlottak tüntetések, tiltakozó demonstrációk, és a rádiót is elfoglalták a felkelők, akik a politikai rendszer átszervezését és demokratizálást követeltek.

A kínai hatóságok és a hadsereg brutálisan verték le a lázongást: a kínai hatóságok és a kínai hadsereg mai becslések szerint 20000 embert gyilkolt le 1947-ben, és az azt követő évtizedek során, az ún. fehérterror (k: *pajsze kungpu*, j: *hakosoku tero*) alatt számos tajvanit tartóztattak le, börtönöztek be, küldtek átnevelő táborkba évekre-évtizedekre.

A 228-incidens után a tajvani értelmiség számos tagját kivégezték – olyanokat, akik gyakorlatilag a japán időkben végezték tanulmányaikat – a versíró körök több tagja veszített el ekkor hozzátartozóit.

Ezt követően a szárazföldön a nemzeti kormány hatalma összeomlott, 1949-ben

⁷ A több mint 300000 japán főleg városokban élt. A japánok megreformálták a közegészségügyet, kórházakat építettek, megfékeztek az addig rengeteg emberéletet követelő járványokat (kolera, pestis, malária). A nagyvárosokban (elsősorban Tajpej) modern urbanisztikai elképzeléseket valósítottak meg: területi rendezést végeztek, lebontották a régi városfalakat (1900), csatornáztak, közvilágítást, telefonhálózatot, rádióadást vezettek be, infrastrukturális (utak, vasút) fejlesztéseket hajtottak végre, mezőgazdasági reformokat valósítottak meg, és némi iparosításra is vállalkoztak. (Jordán 2005a: 377-383 és Jordán 2005b: 111-141)

kikiáltották a Kínai Népköztársaságot, és Csang Kaj-sek, a nemzeti kormánnyal, az ahhoz hű katonai erők és az őket követő civil lakosság áttelepült Tajvanra. Másfél-kétmillió emberrel duzzadt fel a lakosság rövid időn belül. (Jordán 2005b: 194-200) Csang Kaj-sek kormánya hosszú távra rendezkedett be Tajvanon, de a szárazföld visszahódításának tervét folyamatosan napirenden tartották.

A Kuomintangot és a kormányzatot a szárazföldiek tartották a kezükben. Csang Kaj-seknek személyi kultusza alakult ki, 1975-ös halálát követően az alelnök 1978-ig, majd Csang fia 1988-ig követte az elnöki székben. Mindez idő alatt a Kuomintang a világ egyik leggazdagabb pártjaként (Jordán 2005b: 200-210), antikommunista ideológiájával és diktatórikus módszerekkel ellenőrzése alatt tartotta a hadsereget, a médiát. (Jordán 2005a: 397-8)

A nyolcvanas évek demokratikus folyamatai a Kuomintang egypárti hatalmának erodálódását, és végül a szabad, demokratikus választásokat hozták el a tajvani társadalom számára.

Kínát 1972-ig a Kínai Köztársaság képviselte az ENSZ-ben. Ezt követően azonban egyre több ország döntött a Kínai Népköztársaság elismerése mellett. (Hosszú előkészítés után az USA 1979-ben szakította meg a diplomáciai kapcsolatokat a Kínai Köztársasággal.) A Kínai Köztársaságot (Tajvant) jelenleg nem ismeri el a világ országainak nagy része, de sokuk kereskedelmi képviseletet tart fenn Tajpejben, és Tajvan is kereskedelmi kirendeltségeinek hálózata révén intézi a nemzetközi kapcsolatait.

ETNIKAI ÉS NYELVI DIMENZIÓ

„Ez nem az az anyaország volt, amelyre a tajvaniak vártak”

(Interjú S. G.-vel, 2004.11.25.)

A háború utáni nagyarányú kínai betelepülés egyben az utolsó nagy migrációs jelenség volt. Ennek eredményeképpen a ma 23 milliós lakosságot etnikai szempontból az alábbi csoportokba sorolhatjuk (Wong 2001, Marukava 2000: 26 stb. alapján)

I. Han (kínaiak, vagy han-kínaiak)

1. Tajvaniak (őseik folyamatosan érkeztek a XVII. századtól fogva. A tajvaniak közé sorolják a háború előtt áttelepülteket.)

a) Hoklo vagy hokkien. Őseik Fucsien tartományból, a tajvani szoros másik oldaláról érkeztek. A lakosság kb. 73%-át alkotják.

b) Hakka. Eredetileg észak-kínai csoport, amely a XIII. században Kína déli részébe, Kantonba vándorolt. (A lakosság kb. 12%-át alkotják.) Elnevezésük is erre utal, a hakka jelentése *vendég*.

2. A II. világháborút követően a szárazföldről áttelepülők. A háború után, elsősorban 1947 és 1949 között kb. 2 milliónyian települtek át Kínából a kommunisták elől (A Kínai Köztársaság kormánya, a hadsereg és jelentős civil lakosság). (A lakosság kb. 13%-át alkotják.)

II. Őslakosok (kb. 400000-en vannak). Ma hivatalosan 13 ausztronéz törzset tartanak számon. Elsősorban Tajvan keleti részén és a hegyvidéken élnek⁸.

⁸ A jelenlegi politikai megfontolások másfajta, alapvetően időrendi csoportosítást is lehetővé tesznek: ezek alapján az őslakosok a tajvaniakhoz sorolódnak, míg a szárazföldiek egy különálló csoportot képeznek.

A háború befejezésekor a tajvaniak örömmel várták a kínaiakat, a visszatérést az anyaországhoz (k: *cukuo*, j: *szokoku*). A tajvani lakosság és a versíró *nihongodzsinek*-réteg és számára az ún. 228 incidens, illetve a háborút követő két év, az 1947-es eseményeket követő megtorlások és a fehér-terror évei voltak azok a traumatizáló események, amely a japán és a kínai idők összehasonlítását kiváltotta. Ez a törés volt az, ami miatt a *nihongodzsinek*-generáció nem érez történelmi sorsközösséget a betelepülő kínaiakkal. Objektív és szubjektív kapcsolataik a szárazfölddel meggyengültek. Az a komparatív magatartás, amely végigkíséri a *nihongodzsinek* minden elbeszélését egyfajta védekező mechanizmusként jött létre. A háború után létrejövő rezsim alapvetően kolonialista, vagy még annál is rosszabb színezetet kapott a *nihongodzsinek* szemében.

A *nihongodzsinek* – és több későbbi tajvani nemzedék nem szárazföldi származású tagja – számára az interetnikus kapcsolatokra, egy etnikus hierarchia kidolgozására szolgáló alappilléreket a háború utáni politikai rendszer és különösen az 1947-es események szolgáltatták. A versíró körök összefüggésében való részvétel éppen ezért egyben interetnikus folyamat is: tajvani, hakka és síkvidéki ausztronéz törzsek leszármazottai adnak ilyenkor randevút egymásnak.

Wong a tajvaniakról (nemcsak a *nihongodzsinekről!*) úgy fogalmaz, hogy ezek a tragikus események „akárcsak egy etnikus mítosz, részévé váltak a tajvaniak kollektív memóriájának” (Wong 2001: 184-5)

„Kiállított tárgyak/a 228-incidens/emlékmúzeumában,/

a szomorúság és a düh/egyszerre törnek fel.” S. Sz. tankája (Taihoku kadan 2000)

Wong elemzése szerint a Kuomintang a tajvani forrásokra szorult, hogy életben tarthassa a Kínai Köztársaságot. A Kínával való konfliktus azonban elbizonytalanította a tajvaniakat (Wong nemcsak a *nihongodzsinek*-generációról beszél), a “Kínai Köztársaság nemzet-építő folyamatai kívül estek a tajvaniak történelmi tudatán” (Wong 2001: 186)

A *nihongodzsinek* szerint a japán idők pozitív elemei azok a modernizációs törekvések, fejlesztések (vízierőműveket, gátak stb.) voltak, amelyek az élet minden területére kihatottak. Ugyanakkor a japán uralom számukra negatív elemeiről sem feledkeznek meg. A japán idők értelmezését a háború utáni időszak is elősegítette a számukra: tudatában vannak annak, hogy az iskolarendszerben, a politikai és adminisztratív közigazgatásban stb. végig megmaradtak a japánokat a tajvaniaktól elválasztó határok. Érzékelték a japánok velük szemben időről-időre megnyilvánuló felsőbbrendűség-tudatát, arroganciáját, és az oktatási rendszer diszkriminatív jellegét⁹.

A nyelvoktatásban és az oktatáspolitikában a japánok felhasználták a legújabb nyelvtanítási elméleteket és tudományos eredményeket is. (vö. Kondó 1991: 92-94) A japán oktatás – diszkriminatív jellege ellenére – kivívta a tajvani „japánul beszélő emberek” generációjának elismerését.

A japán nyelv oktatását mindvégig „az ország nyelve oktatásának” (*kokugokjóiku* 国語教育) nevezték, és ez jelzi, hogy az asszimilációs tendenciák már a legkorábbi időktől jelen voltak az oktatáspolitikában. „Az ország nyelvének oktatása a *kokuminszei* 国民性 (nemzeti

⁹ Visszaemlékezéseiket hallgatva természetesen nem szabad elfelednünk azt a tényt sem, hogy e generáció tagjai még nem éltek a századfordulón, amikor még intenzív fegyveres harcok zajlottak a japánok ellen, és esetleg éppen csak megszülettek, amikor a húszas évek civil jogi mozgalmi kibontakoztak Tajvanon.

jelleg, nemzeti karakter, szó szerint: az ország népének jellege) kultiválását” jelentette, mondja róla Kondó (Kondó 1991: 86)

Az 1919-1930-ig tartó időszakban megindultak az alapiskolák feletti fiú- és leányközépfiskolák, és a szakiskolák. A tajvaniak számára ezáltal lehetővé vált a továbbtanulás. (Kondó 1991: 95). A japán és tajvani diákok megkülönböztetésére egy finom módszer szolgált: a *sógakkó* („kisiskola”) általános iskolákba csak a japánt megfelelő szinten beszélő diákok járhattak (vagyis javarészt csak japánok), míg az azt nem beszélők (tajvaniak) továbbra is csak a *kógakkót* látogathatták. (Kondó 1991: 95)

1928-ban megnyílt a Tajpeji Császári Egyetem. Bizonyos fakultásoktól azonban távol tartották a tajvaniakat (pl. jog), és ezért sok tajvani fiatal (a versíró csoportok tagjai közül is többen) Japánba mentek tanulni¹⁰.

Az 1931 és 1940 közötti periódusban már a militarizálódó Japán szellemisége nyomta rá bélyegét az oktatáspolitikára: a *nihongodzsinek* közül többen tartoztak a „japán nyelven beszélő családokba” (*kokugodzsójókatei* 國語常用家庭). E családok különleges előjogokat kaptak (japánokkal azonos iskolába járhattak a gyerekek, magasabb hivatalokban alkalmazták őket, a háború alatt a japánokkal azonos ellátmányt kaptak stb.) (Kondó 1991: 101). 1940-től a japán nevek felvételét (*kaiszeimei* 改姓名) szorgalmazták a tajvaniak – elsősorban a „japán nyelven beszélő családok” – számára. Mindez részét képezte a tajvaniak „alattvalóvá való nevelésének-alakításának” (*kóminka* 皇民化), vagyis japanizálásának, asszimilálásának (*dóka* 同化). Ezen folyamatok részét képezte a japán államvallássá emelt *sintó* szentélyeinek építése, és a *sintó*val átítatott nemzeti ideológia beemelése az oktatásba már a háború előtti időkben.

A japán idők iskolában töltött éveikhez erősen kötődik ez a generáció. Külön kiemelik a morális-etikai oktatás, az ún. *súsinkjóiku* 修身教育 jelentőségét az életükben. Az ideológiai tartalomról – a japán szellemiség indoktrinációjáról – nem megfeledkezve, mind a mai napig hálával emlékeznek arra, hogy az e tanórák alatt elsajátított értékrend egy életre segítségükre volt. A *súsinkjóiku* oktatás egy „jól körvonalazott életfelfogás” (Jordán 2005a: 383-385) kialakítását tartalmazta, tartalmi szempontból részét képezte a családhoz való ragaszkodás, a szülőtisztelet, a türelem, az önfegyelem, a hálaérzet, a jó modor, a közösségért (*kó*) való tenni akarás, de még a helyes járás és ülés, valamint az udvariasság elsajátítása is. (vö. Jordán 2005a: 383-385) A *súsinkjóiku* teremtette meg azt a szimbolikus vagyont a *nihongozoku* generáció számára, amelyet még ma is használ. A japán kulturális örökség nemcsak a nyelvet, de olyan viselkedésmintákat is jelentett, amelyek az egyén számára segítséget nyújtottak az élet során. Ezek az iskolai szocializáció során elsajátított minták segítettek abban, hogy a *nihongodzsinek* kidolgozhassák a maguk sztereotípiáit az áttelepülő kínaiakkal szemben.

A *nihongodzsineket* több mint fél évszázad után is erős személyes kötelék fűzi a tanáraikhoz. A kilencvenes évektől évente vagy havonta sokfelé rendeztek iskolai osztálytalálkozókat (*dószókai*), amelyekre összegyűltek az egykori japán és tajvani osztálytársak és ha tehették, meghívták még élő tanáraikat Japánból, hogy vacsorát adjanak a

¹⁰ A háború után a városok adminisztratív vezetői rétegébe, az állami vállalatok vezetői pozícióiba, az iskolaigazgatói székekbe sokszor azzal az indokkal nem kerülhettek tajvaniak, mert – a mandarin kínai ismeretén túl – hiányzott a képesítésük, szakmai gyakorlatuk.

tiszteletükre. Se szeri, se száma azon verseknek, amelyeket azon „*tanáraiknak* írtak, akiknek *hálával tartoznak*” (*onsi* 恩師).

Azon iskolák diákjai¹¹, akik japán-többségű iskolákba, vagy vegyesiskolákba jártak, gyakran megtapasztalhatták japán diaktársaik felsőbbrendűségét, sztereotípiáit.

„Egyetlen egy olyan fickót sem találni, aki azt gondolná, hogy a gyarmati lét miatt rendkívül boldogok lettünk volna.” (A szenrjú-verskör vezetője)

„Nos, én japán oktatást (*nihonkjóiku*) kaptam, de fel sem merül, hogy azt mondjam, hogy a japánok úgy, ahogy van jók voltak, hogy a japánokat tisztelni kellene. Ilyesmit nem mondok. A jó oldalaik, nos, mivel azok jók, átvehetőek, de sok rossz oldaluk is volt.” (A Taivankadan egyik tagja)

A japánokkal való rivalizációra jó példa a már elhunyt Kohó Banri, a tanka-kör alapítója. Orvosnak tanult az egyetemen, a háború alatt medikusként katonai kórházban dolgozott, majd egész életében orvosként dolgozott. Gyerekkorában a kendő-edzésen ő volt a kiválasztott bűnbak: rajta mutatta be a japán mester, hogy hogyan nem szabad egy mozdulatsort végrehajtani. Sértettsége és makacssága vasakaratot adott neki és 8 danos kendő mesterré képezte magát.

A verselő *nihongodzsinek* számára a háború után áttelepülő nemzeti kínai hatalom által felkínált kulturális minták nem bizonyultak attraktívnak és beépíthetőnek az identitásba, sokuknál merev elutasítást okoztak. A Kínai Köztársaság (ROC) által determinált kultúrakonstrukcióval, politikai mkultúrájával és a háború utáni viselkedési mintákkal, habituális változásokkal nem tudtak és nem is akartak azonosulni. Óriási volt a szakadék a Kuomintang által hirdetett ideálok és a kínai kultúrpolitika valósága között. (vö. Wong megjegyzéseivel tajvani társadalommal kapcsolatban: Wong 2001: 186) A *nihongodzsinek* kritikája a jelenlegi tajvani társadalomnak is szól: azokkal a tajvaniakkal szemben is kritikusak, akik elfogadták a Kuomintang által diktált értékrendet, és rendkívül negatívan nyilatkoznak a háború után megromlott közbiztonságról is.

Azonosságtudatának megszervezéséhez nem álltak közel a Kuomintang oktatáspolitikája által rendelkezésükre bocsátott, a klasszikus kínai kultúra alakjait és történéseit felvonultató historikus minták. Sokuk alig érdeklődik, illetve egyenesen elfordul a Kuomintang által preferált klasszikus kínai értékektől és személyektől (Konfuciusz stb.). Ezekkel verseikben sem találkozhatunk.

Valójában a japán oktatáspolitikája a kínai történelmet, a háború utáni kínai oktatáspolitikája pedig a japán történelmet diszkvalifikálta, és mindkettő egyaránt igyekezett nem tudomást venni a tajvani történelemtől. („Gyerekeink azt sem tudták, hogy milyen hegyek vannak Tajvanon.” – mondta az egyik adatközlőm.)

Az oktatás mindkét rezsím szimbolikus technológiája volt, amelyhez egy alapmítosz (a japán nemzet, illetve a többezeréves ősi kínai kultúra) volt az üzemelési útmutató. „Annyi volt a különbség, hogy nekik voltak fegyvereik” – fogalmazott az egyik *nihongodzsín*.

Az áttelepülő kínaiak ugyan kisebbségben voltak, mégis magukat tekintették az „5000 éves kínai kultúra” hiteles képviselőinek. Kulturális hierarchiarendszerükben a japán kultúra alacsonyabbrendűbb volt a kínainál, és a japán kulturális értékeket deviánsnak minősítették.

A kínai kultúrpolitika megvetően nyilatkozott a japán rezsimről, de valójában hasonló kvázi-koloniális eszközöket alkalmazott a tajvaniak sinizálására, és újra létrehozta azokat az

¹¹ Ők többnyire elit családokból jöttek: családjuk „japán nyelven beszélő család” volt, apjuk rendőr vagy kormányzati hivatalnok stb.

egyenlőtlenségeket amelyek a japán időkben is léteztek. (vö. Wong 2001: 183).

A Kuomintang által felállított egydimenziós keret és politikai mítosz természetesen részben a Kínai Népköztársasággal szemben jött létre. Az általuk sugárzott politikai mítoszt, hatalmi integrációs politikát azonban elutasítja a versíró *nihongozoku*-nemzedék.

E nemzedék tagjai azt tapasztalták, hogy a hivatalos presztízsszerző (hivatalnoki karrier stb.) tevékenységekből kiszójtják őket és a sinizálódó tajvani társadalomba való integrálódásuk nem valósulhat meg teljes mértékben¹².

A háború után a szárazföldről érkezettek nem beszéltek a helyi dialektusokat: a japánok nyelvi nacionalizmusát felváltotta a kínai pekingi dialektuson alapuló nyelvi nacionalizmus.

A Kuomintang oktatáspolitikája nemcsak a tajvaniakat és a hakkákat, de az őslakos törzseket is sújtotta: nyelvüket, kultúrájukat, irodalmukat alacsonyabb rendűnek tüntették fel, nyelveik diszkreditálttá váltak.

A nyelvi homogenizációs törekvések természetesen az ideológiai egységesítés szándékával történtek.

A nihongodzsín generáció úgy tapasztalhatta, hogy a háború után a kínai ajkú csoportok politikai nyomásgyakorló csoporttá szerveződtek a tajvaniakkal szemben. A Kuomintang oktatáspolitikája nem támogatta a tajvani és a hakka használatát. A *nihongodzsín*-generáció tagjai mesélik, hogy gyerekeiket megbüntették az iskolában, ha a tajvani nyelvet használták. A Kuomintang kvázi-kolonialista gyakorlatát igazolja ez is: a japánok ugyanezt tették tajvani uralmuk legutolsó periódusában.

A nyelv cseréje egyben az identitás újabb cseréje, kultúraváltás felé irányult, még hozzá a legkevésbé sem burkolt formában. A *nihongodzsín*-generáció tagjai igazi fájdalommal beszélnek és írnak arról, hogy milyen nehézséget jelent a számukra a saját gyermekeikkel megértetni a gondolataikat, emlékeiket. A családokon belül a nemzedékek között szakadékok alakultak ki.

Tajvan nyelvi helyzete csak egyre összetettebbé vált az idők során. A szigeten beszélt nyelvek, dialektusok nyelvészeti felosztása nem tárgya ennek a tanulmánynak, álljon itt mindösszesen egy megjegyzés: Tanaka Kacuhiko véleménye szerint az, hogy egy nyelv önálló, független nyelvnek minősül-e, avagy dialektusnak, nyelvjárásnak, „az attól a politikai helyzettől függ, amelyben a nyelvhasználó találja magát, illetve a saját személyes elképzeléseitől” (id. Marukava 2000: 24). A tajvani eredetileg a kínai fucsieni dialektusa, amely szókincsében, kiejtésében rendkívüli eltéréseket mutat a kínai pekingi dialektusától, vagyis a mandarintól. A tajvani a Kuomintang egyeduralkodó alatt is végig beszélt nyelv(járás) maradt, színtere azonban a család és a napi utcai élet volt.

Az eredetileg tajvanit beszélő réteg (a sziget lakosságának 73 %-a) nyelvhasználati szokásai generációról-generációra változtak (Marukava 2000: 34):

Első nyelv

Második nyelv

¹² Ugyanakkor egy másik, a kínai kultúrkörbe tartozó társadalmakban kanonizált presztízsszerző tevékenységben, a vagyonszerzésben többen sikeresnek bizonyultak. A tajvani gazdasági csoda a hatvanas-hetvenes években már javában érzékelhető volt. A *nihongodzsín*ek azonban a háború utáni központi fejlesztéspolitika helyett hajlamosak inkább a japán fejlesztéseknek nagy jelentőséget tulajdonítani, az akkor képzett szakemberek (orvosok, mérnökök) munkájának, a japánoktól örökölt fent említett magatartásnak, a tajvaniak szorgalmának és saját generációjuk kemény munkájának, tisztességes hozzáállásának.

Háború előtti generáció	Tajvani	Ország nyelve (<i>kokugo</i> 國語 japán)
Háború utáni első gen.	Tajvani	„Ország nyelve”
Háború utáni második gen.		(<i>kuojü</i> 國語 mandarin-kínai)
	Ország nyelve	Tajvani
	(<i>kuojü</i> 國語 mandarin-kínai)	

A táblázat természetesen leegyszerűsítés, de gyakorlatilag megegyezik az általam meginterjúvott tajvaniul beszélők (fucsieni származásúak) által felvázolt családon belüli nyelvhasználattal.

A *nihongodzsín*-generáció (háború előtti generáció) tagjai, férjek és feleségek egymás között a japánt és a tajvanit használják, illetve ezek keverékét, a „*csanpont*” használják. Sokan beszélnek valamilyen szinten a mandarin-kínait is, de sokuk meséli, vagy írja a verseiben, hogy a kínai tudása erősen korlátozott, ezért ha valamilyen szöveget kell írniuk, akkor annak megírására-kijavítására ismerőseiket-gyerekeiket kérik meg.

A tajvaniak és a *japán nyelvű emberek* mind a japán, mind a kínai időkben kétnyelvűsége, ill. többnyelvűsége kényszerültek. (A hakka származásúak például közül egyesek máig nem tanultak meg tajvaniul, inkább a gyerekeik segítségével a mandarint tanulták a háború után.) Unokáikról, a háború utáni második generációról úgy beszélnek, hogy mint akiket már csak passzív bilingvizmus, másodnyelv-domináns kétnyelvűség jellemez. A vernakuláris nyelvet (a tajvanit) tulajdonképpen csak vertikálisan, velük szemben használják, horizontálisan, egymást közt nem. A háború után felnövekvő második generáció közvetlenül érezhette azt, hogy versenyfeltételei romlanak, ha nem a mandarin-kínait helyezi előtérbe¹³.

„A tajvanit/nem beszélő unokáimat/csak nyaranta/taníthatom/nem is haladnak.” (R.H., tanka, Taivan kadan 2004a)

A *nihongodzsín*-generáció azt tapasztalta, hogy a kommunikációs repertoárjában meglévő két nyelv (japán és tajvani v. hakka) presztízse lecsökkent a háború után. A japán nyelvhasználati helyzetei néhány éven belül az otthonra, a barátok és ismerősök körére korlátozódott és mára az irodalmi csoportjaik és osztálytalálkozóik csak időleges nyelvszigeteket hoznak létre a számukra, japán nyelvhasználatuk teljességgel szituatív. Ugyanakkor sokan állítják, ez az a nyelv ami a teljes kommunikációs magabiztosságot adja a számukra. Más nyelven nem tudják pontosan kifejezni azt, amit éreznek és gondolnak. A japán kultúrához, a japán nyelvhez való kötődésüknek, és nem túlzás azt mondani, hogy „japán identitásuknak” és összetartozásuknak a megnyilvánulási teréül szolgálnak összejöveteleik.

Többen beszélnek vagy értik a mandarin-kínait természetesen, de nem nagyon kedvelik, vagy nem hajlandóak ezen a nyelven beszélni. Interjúszituációban is ez a jellemző. Számukra a japán (és a tajvani) az intimitás nyelve, az átélhető tajvani identitásé, a kínai pedig a kényszerítő praktikumé¹⁴. A versek értelmezésekor kirobbanó viták esetén néha átváltak

¹³ A kilencvenes évek után már tajvani és hakka rádió és televíziós adások is indulhattak. Tajvan nyelvi térképét azonban tovább bonyolítja az a helyzet, hogy – elsősorban a Tajpej környéki – fiatalabb nemzedékek számára a tajvani már csak egy tanult nyelv. A jelenlegi kormányzat az oktatáson segítségével a különböző Tajvanon beszélt nyelvek, dialektusok (tajbani, hakka, ausztronéz) revitalizálására törekszik.

¹⁴ Valójában a *gaisódzsín* (tartományon kívüli, szárazföldi) réteg sem volt egységes nyelvi

tajvanira, vagy tajvani szavakat kevernek a beszédükbe.

A japán és a kínai nyelv - háború előtti illetve utáni – kötelezővé tétele mögött természetesen felsejlik a nemzetállam azon koncepciója, amely a nyelvet és nyelvhasználatot átpolitizálta. A központi nyelv(ek) változása minden esetben jelezte, hogy a sziget milyen hatalmi-politikai mezőbe került (maláj-polinéz-ausztronéz ⇒ szárazföldi kínai ⇒ japán ⇒ kínai ⇒ tajvani többségű kormányzat). (Marukava 2000:28-29)

Japán szavak egyébként nemcsak a tajvaniba, de a kínai nyelvbe is beszivárogtak. (*asszari* – letisztult, egyszerű, *uncsan* – sofőr, *obaszán* – idős hölgy, saját idősebb nőrokon, mama stb. Ezek mindegyike írásban kínai jelekkel kerül átírásra.) A japán nyelvgyakorlók köre 2004-ben külön is foglalkozott ezzel a kérdéssel (Vang 2004: 252-278).

„*Megjöttem (tadaima) és/köszöntelek itthon (okaeri)/ megtanítottam a fiamnak egykoron/ki most már ötvenedik évébe lép/de még most sem feleli.*” (Cs.B. Taiwan kadan 2004a)

A versírók és nyelvgyakorlók számára a tajvani (ill. a hakka származásúaknak a hakka) ugyanolyan kedves, mint a japán. Versíró hagyományuk részét képezi, hogy beemelik a verseikbe (különösen a *haikukba*) a tajvani szavakat is.

A japán nyelv használata és szeretete elsősorban abból fakad, hogy úgy érzik ezen a nyelven tudják a legjobban kifejezni az érzelmeiket, gondolataikat és a gyermekkorukra emlékezteti őket. A japán kultúrát mindenki közel érzi magához, ez azonban nem jelenti a japánok és Tajvan japán múltjának kritika nélküli elfogadását.

IRODALMI DIMENZIÓ

Az irodalom is „kulturális univerzum-függő” (A. Gergely) és felfedezhető benne a kultúraalakítás, átkultúrálódás tendenciái. (A. Gergely 2002: 50)

Kulcsár Szabó Ernő és Szegedy Maszák Mihály megállapításai alapján állapítja meg A. Gergely András, hogy „az irodalmi szövegek antropológiai horizontján a szöveg az a motívum vagy jelentés, amelyben mindig temporális/történeti tényezők is jelen vannak, de ezek antropológiai érdeküként jelennek meg, mivel a szubjektum mindig történeti konstrukció, a nyelvhez való viszonya maga is temporális kölcsönösség mikéntjeitől függ, vagyis az irodalomértés hagyományos eljárásait szükségképpen kiegészítik azok az irodalomhermeneutikai utak és interpretációk, amelyek nem zárják ki az antropológiai szövegek retorikai olvasásmódját.” (A. Gergely 2002: 48)

A nihongodzsinek irodalmi tevékenységének részét képezik az éppen zajló közéleti folyamatokra adott reakciók, ezért az irodalmi és kulturális antropológiai eszközök vegyítésével, az irodalmi kódok megfejtésével és a csoportok tevékenységében helyet kapó rövid performanszok, kommunikációs aktusok (ide tartoznak az összejöveteleket megnyitó és lezáró beszédek, „bekiabálások” is) segítségével az aktuális társadalmi konfliktusokba, jelenségekbe, ideológiai harcokba, „mikrotörténeti tematikába” (A. Gergely), a múlt értelmezésének jogáért folytatott küzdelmekbe (l. pl. az 1947-es eseményeket) is betekintést nyerünk. A politikai antropológia megközelítésében feltárhatóak a szövegekben rejtőző szimbolikus konfliktusok, birtoklási versenyek, szimbólumellenőrzésre való törekvések, és –

szempontból. A Tajvanra áttelepülők Kína különböző részeiről érkeztek, és emiatt eredendően különböző dialektusokat beszéltek. (Marukava 2000:27)

Foucault nyomán – az önmegfejtés eseménye (vö. A. Gergely 2002: 49-50).

A nihongodzsinek irodalmi produktumainak egy része bizonyos szempontból az ellenállás formáinak tekinthetőek, „mintahordozó össznépi hősei”, „nemzeti hőszai” (A. Gergely) nem az 1945-től a nyolcvanas évek végéig, a hivatalos kínai kultúr- és rendszerideológia által tált személyekből (Csang Kaj-sek stb.), hanem a háború előtti, olykor-olykor már kultúrhéroszi színben feltűnő japán tisztviselőkből, kormányzókból, iskolai tanáraikból, és legfőképpen a demokratikus mozgalom főszereplőiből (Li Teng-huj) verbuválódnak. Mindez, persze nem jelent kritikátlan elfogadást sem a részükről.

A csoportok összejöveteleiben egyben az emlékezés színterei is. A versek, esszéjellelű visszaemlékezések (háború előtti iskoláik leírása stb.) a nihongodzsinek öndokumentációjává válnak. A csoportok kollektív azonosítási keretében a japán múlt, a „japánság” szolgál. A történelmi visszatekintéseknek, a történelmi mitológiának természetesen identitásképző, közösségképző és fenntartó szerepe is van, valamint a háború utáni 45 év alatt folyamatosan gyengülő kommunikatív emlékezet megerősítésére is szolgálnak. Az összejövetel, amelyek alapvetően irodalmi és nyelvgyakorlási céllal kerülnek megszervezésre, az egyéni emlékek összefonásának, az egymásbakapaszkodásnak a rítusai lesznek. Nem véletlen, hogy a politikai tartalmú beszólásokat, a megosztás veszélyét rejtő erőteljesebb megszólalásokat többen leintik. (Főleg a haiku és tanka-körben tapasztalható, hogy a női tagok elutasítják az irodalmi összejövetel átpolitizálását.)

A tajvani *japán nyelvű emberek* verseikkel természetesen nem politizálni akarnak alapvetően. Nem is akarják utánozni a japánokat, és nem is irodalmi babérokra törnek, hanem a tajvani természetéről és emberi dolgokról akarnak írni. Nem a japánok másolása a céljuk, hanem inkább a gyerekkorukban megtanult dolgok újraélése, revitalizálása.

Az új tagok általában úgy kerülnek be a csoportokba, hogy valahol ráakadnak egy gyűjteményes kötetre, vagy egy barátjuk elhívta őket a körbe (egyesekek most írnak először verseket). Sokan egyszerűen csak szeretnének olyan emberekkel együtt lenni, akikkel megérthetik egymást, illetve egyszerűen csak fel akarják venni a harcot az öregedés ellen.

A *nihongozoku*hoz tartozó tajvaniak versei sokszor naplószerűek és a mindennapi életről szólnak. Függetlenül az alkalmazott verstípustól (haiku, tanka, szenrjú), szinte azonnal észrevehető, hogy a tajvaniak versei sokkal expresszívebbek, mint a japán tagok által küldöttek. A tajvaniak érzelmeiket, fájdalmaikat közvetlenül próbálják megjeleníteni. Ezt az eredeti japán versíró hagyomány nem preferálja – ott közvetetten, pl. természeti képek megjelenítésével próbálják megjeleníteni a költők érzelmeiket¹⁵.

Ettől függetlenül sok olyan vers születik, amely a japán hagyományokhoz is jól illeszkedik. A tagság egy bizonyos része japán versíró köröknek is elküldi a verseit minden hónapban, és verseik az ott kiadott időszakos gyűjteményes kötetekben, japán irodalmi magazinokban is rendre megjelennek.

Az irodalmi tradíció helyes megértése és alkalmazása kisebb versengést is előidéz a csoportok tagjai és az egyes verskörök között is. (Tajvanon több tanka-kör is létezik.) A haiku-kör tagjai közül sokan korábban a Taihoku kadan (ma Taivan kadan) tagjai voltak, de elhagyták azt, mert a kör vezetője túlságosan agilis volt irodalmi kérdésekben, és számos verset átjavított mielőtt a nyomdába kerültek volna.

A háború vége felé az iskolák zömében katonai gyakorlatok is folytak, és a férfiak közül többen katonai szolgálatot teljesítettek. Nem véletlen, hogy ez a generáció rengeteg japán

¹⁵ Ezt a terepmunkám idején az egyik tanka-csoportba ellátogató japán irodalomtudós is szóvá tette – véleményem szerint nem túl sok sikerrel.

katonai dalt ismer. Egy-egy japán látogató megrökönyödéssel hallgatja sokszor, hogy a Japánban már egyáltalán nem hallható dalokat milyen örömmel éneklük a tajvaniak.

Sok vers a szerzők szomorúságát tárja az olvasók, vagyis elsősorban egymás elé. Ez a szomorúság a japán gyarmati időszak valamelyes esztétizálása, idealizálása, a kolonizáltak szomorúságát is bemutatja.

A szomorúság származhat az állampolgárságuk megváltozása miatt is:

„A győztesek/ kedve szerint/ a tajvaniak (*taivandzsin*)/ japánokká (*nihondzsin*) lettek/,
aztán meg kínaiakká. (*csúgokudzsin*)” F. Sz. tankája (Kohó Banri 1995: 229)

Verseikben és esszéikben is olvashatunk a tajvaniak sorozatos „becsapásáról”, „árvaságáról”, egyedüllétéről:

„A világ árvájává/tették,/de túri keservét, magába fojtja haragját,/ és fennmarad/
e tízmilliós nép.” G.B. tankája (Kohó Banri 1995: 31)

Tajvan nemzetközi szinten való elszigetelődését szintén a tajvaniak magányosságaként (világ árvája - *szekai no kodoku, kodzsi*) jelenítik meg verseikben.

Szomorúság van bennük amiatt is, hogy a háború után érkezett szárazföldi kínaiak bizalmatlanok voltak velük szemben.

Szomorúak, mert nem tudják pontosan elmondani érzelmeiket, gondolataikat gyermekeiknek, unokáiknak.

„Se gyerekem, se unokám/ nem tud japánul,/ a válogatásba/bekerült *rövid versemet*/
kire hagyjam?” B. S. tankája (Kohó banri 1997: 313)

Életkoruknál fogva természetesen számos vers szól az öregedésről, betegségekről, orvosi kezelésekről, a párjuk elvesztéséről, régi barátok elvesztéséről.

„Mikor görbehátú / öregembert látok, / megnézem / magamat a tükörben /
és hátam kiegyenesítem.” (Ó.K. tankája, Taihoku kadan 2000)

Fájlalják, hogy tevékenységüket Japánban és Tajvanon egy fajta érdektelenség veszi körül¹⁶. Úgy érzik, hogy sokan nem tudnak szabadulni attól a sztereotípiától, hogy ők a japánok kiszolgálói voltak, és a verseikkel is csak utánozzák a japánokat. (vö. Huang 2003b: 134)

A tajvani természet a versekben és az interjúkban nemcsak szépségével, de vadságával is jelen van. Interjúikban utalnak néha a hegyvidék és a Csendes-óceáni partvidék természeti jellemzőire és azokat párhuzamba állítják az ott élő törzsekkel. Utalások történnek arra is, hogy a japánok voltak az elsők, akik megzabolázták – a ma Tajvanja számára – a természetet. Ez a tematika természetesen Tajvan modernizálásával, a járványok megfékezésével stb. is kapcsolatban áll.

A versíró és nyelvgyakorló körök tagjai érzékelik azt az ízlésszerkezeti elmozdulást, amit a japán idők jelentettek. Amint azt a már említett *asszari* (egyszerű) kifejezés is jelzi, sokan közülük jobban kedvelik a japános, természetes, egyszerű formákat és színeket, mint a kínai kultúrához köthető szimbólumokat (vörös szín stb.) Mindez könnyen érthető, sokan közülük a japán időkben a tajvani elithez tartoztak: japán házakban éltek, sőt még az esküvőik is japán szertartás szerint zajlottak. Általában kedvelik a japán ételeket, többen *tatamis* szobában alszanak és karaoke-bárokba járnak rendszeresen japán dalokat énekelni. Továbbá értik és alkalmazni is tudják verseikben a japán esztétikai kategóriákat.

Tulajdonképpen a mindennapjaikról szóló verseik is átjárót képeznek a japán és a tajvani kultúra között.

¹⁶ Az utóbbi időben azonban Japánban újságcikkek jelentek meg róluk, dokumentumfilm is készült róluk, és japán kiadók is megjelentették versgyűjteményeiket.

Verseik megértését sok minden nehezíti. A háború előtti időszakban az írott és a beszélt japán nyelv jobban elkülönült egymástól, mint ma. Az írott nyelv a hagyományos klasszikus kínai jeleken íródott, ami sok tekintetben eltér a háború után leegyszerűsített jelektől.

A tajvani verselőink a hagyományos klasszikus kínai jeleket használják a modern japán kandzsik helyett, és a modern japán ortográfia (*gendaiKANAZUKAI*) helyett inkább a klasszikus japán ortográfia (*REKISITEKIKANAZUKAI*) szabályaira támaszkodnak.

Valójában a modern japán költészet is felváltva használja a klasszikus és a modern japán nyelvet, és némelykor ezt teszik a tajvaniak is. Felváltva használják a modern japán nyelvtant és a klasszikus japán nyelvtant, de a klasszikus japánt preferálják. A személyes névmásokat is a régi, háború előtti stílusban írják (pl. 吾). Tipográfiai pontatlanságok is előfordulnak a gyűjteményes köteteikben, lévén, hogy a tajvani nyomdászok általában nem ismerik a japán nyelvet¹⁷.

A versek nyelvtani elemzésére és az esetleges nyelvtani hibák kijavítására szünni nem akaró erőfeszítéseket tesznek¹⁸.

A versekben a szülőföld erős szimbolikus értéktöltettel lép fel. A verselők gyakran

¹⁷ A klasszikus japán nyelvtan a mainál jóval bonyolultabb volt. A japánok Kínából vették át a *kandzsikat* (k: hanzi) a VI.-VII. század táján. A legkorábbi időkben kínaiul írtak, majd később a japán nyelv igényeinek megfelelően a jelek mellé a kandzsik alapján kidolgozott szótagírással ragokat-toldalékokat illesztettek (a két nyelv nem tartozik egy nyelvcsaládba és jelentősen eltér egymástól.) (Hiszamacu 1981, Igarashiné Szabó 2001, Ikeda 1980)

A Kínából történő aktív kulturális kölcsönzések (írás, orvoslás, buddhizmus, építészet, várostervezés stb.) időszakait a külvilágtól való merevebb elzárkózás időszakai követték. Tulajdonképpen ezen időszakok segítették elő az önálló japán nyelvű irodalom létrejöttét. Az irodalmi szövegek fő áramlatává a vegyes, szótagírásból és kínai jelekből álló japán-kínai stílus (*vakankonkóbun*) vált. A klasszikus japán nyelvtan standard formájának a klasszikus japán irodalom aranykorának, a Heian-korszaknak a nyelvezetét tekintették. A klasszikus irodalmi nyelv még a 20. század elején is uralkodó volt és bár fokozatosan kiszorította a modern nyelv, egyes elemei egészen a második világháború végéig megmaradtak az írott nyelvben. Például: bizonyos segédigék használata, a történelmi szótagírásmód (*rekisitekikanazukai*), a kínai jelek tradicionális (a mainál összetettebb, nagyobb vonásszámot tartalmazó) írásmódja.

A klasszikus japán nyelv tulajdonképpen egy holt nyelv, de nyelvtörténeti kapcsolatban áll a modern japánnal (Igarashiné Szabó 2001: 36). A mai japán irodalmi áramlatokat követve a mai tajvani szerzők már klasszikus és mai, modern japán nyelven is írnak. A klasszikus japán nyelv nyelvtana és írásmódja a mainál jóval bonyolultabb volt. Az eltérések főbb pontjai: a modern japán ötféle igeragozásával szemben régen kilenc fajta ragozás volt, a melléknévragozás és a partikulák használata is összetettebb volt, a klasszikus körülbelül kétszer annyi segédigét használ, mint a modern japán, és ezek ragozása is bonyolultabb. A klasszikus nyelv a segédigékkel és partikulákkal sok olyan apró információ kifejezésére is alkalmas, amihez a mai nyelvnek kiegészítő kifejezésekre van szüksége, illetve amit csak körülírni tud. Például: külön segédigék voltak a múlt idejű és a jelen idejű vélekedésre, feltételezésre és a feltételezés jellegétől függően eltérő segédigéket kellett használni. Számos olyan segédige volt, amely a beszélő és a hallgató viszonyára utalt (hierarchikus felé- vagy alárendeltség) stb. Számos tiszteleti igét is használtak a különböző cselekvésekre (pl. evésre, ivásra, beszédre, valamnek az odaadására stb.). A klasszikus nyelvben számtalan olyan elő- és utótag is volt, amelyek ma már nem használatosak. Általában véve az is elmondható, hogy a szókincs nagyon eltér a maitól, és a lejegyzés módja is, a már említett „történelmi jellegű szótagírás” a mainál bonyolultabb és nem követi annyira a kiejtést, mint a mai. (Hiszamacu 1981, Igarashiné Szabó 2001, Ikeda 1980)

¹⁸ A versek többszöri szűrésen mennek keresztül: a beküldés után a találkozók egyik rendezője kiszűri és kijavítja az esetleges nyelvtani hibákat, a havi találkozók tovább finomítják a verseket, és végül még egyszer leellenőrzik őket a szerkesztők, mielőtt gyűjteményes kötetbe rendeznék azokat.

esztétizálják a sziget földrajzi, természeti jellemzőit. Tajvan szigete, a hegyek, a növényzet pozitív minőségi és mennyiségi jelzőkkel jelennek meg a versekben. A „nemzeti táj” („paysage national”) Albert Réka által beazonosított főbb pontjaival a szigetről szóló versekben is gyakran találkozni: atemporalitás, ahisztorikus és anoním ősiség, sematizáció és szintetizálás. (vö. Albert 2002:87-89)

A haiku versekben számos speciális kifejezéssel (*kigo* – évszakra utaló szóval) találkozunk. Az utóbbi években jelent meg egy japán kiadó jóvoltából – és keltett kisebb fajta irodalmi szenzációt Japánba – a haiku-kör alapítójának *Tajvan szaidzsiki* c. könyve, amely a japán irodalmi hagyományokat követve, Tajvan sajátos viszonyait, szubtrópusi klímáját, gazdag flóráját-faunáját stb. figyelembe véve dolgozta ki a tajvani *kigok* rendszerét. A szerző, a haiku-kör verselőinek segítségével, ebben a költészet segítőjévé teszi a meteorológiai jelenségeket, a magasabb irodalom számára is elfogadható „kultúrnövényekké” változtatja a tajvani gyümölcsöket stb.

A versíró körök tagjai ugyanakkor az utóbbi időben úgy érzik, hogy a versek minősége felhigult. Sokan nem élnek már a régi nagy verselők közül (pl. a Taihoku-kadan alapítója), vagy sokat betegeskednek (pl. a haiku.kör alapítója).

A nihongodzsinek általában elbizonytalanodnak, amikor azt kérdezem, hogy irodalmi tevékenységüket a japán vagy a tajvani irodalomhoz kell-e sorolni, de kompromisszumos megoldásként hajlanak arra, hogy tajvaniak által írott japán nyelvű irodalomnak tartsák azt.

BIBLIOGRÁFIA

Válogatott vers- és esszégyűjtemények

- Kó
2003 Reisi,
 Taiwan haiku szaidzsiki
 Tokió: Genszósza
- Kohó
1993 Banri (Go Kendó) (szerk.)
 Taiwan Manjósú (gekan)
 Tajpej: magánkiadás
- Kohó
1995 Banri (szerk.)
 Taiwan Manjósú zokuhen
 Tokió: Súeisa
- Taihoku kadan hensúinkai [A Taihoku kadan szerkesztőbizottsága – szerk.]
2000 *Taihoku kadan, dai 130 sú*
 Tajpej: Taihokukadan
- Taihoku kadan hensúinkai [A Taihoku kadan szerkesztőbizottsága – szerk.]
2003 *Taihoku kadan, dai 137 sú*
 Tajpej: Taihokukadan
- Taiwan kadan hensúinkai [A Taiwan kadan szerkesztőbizottsága – szerk.]
2004a *Taiwan kadan, dai 1 sú*
 Tajpej: Taivankadan
- Taiwan kadan hensúinkai [A Taiwan kadan szerkesztőbizottsága – szerk.]
2004b *Taiwan kadan, dai 2 sú*
 Tajpej: Taivankadan
- Vang
2004 Tő-ho – Csang Ven-fang
 Júai YOU & I (Fukkan Dai 4 gó)
 Tajpej: Júaikai

Szakirodalmi bibliográfia

- A. Gergely András
2002 A „Hamis Nemzet” mint irodalomantropológiai tematika
 In: A. Gergely András (szerk.)
 A nemzet antropológiája: 48-59
 Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó

- A-chin
2000
Hsiau,
Contemporary Taiwanese Cultural Nationalism
London: Routledge
- Albert
2002
Réka
Le paysage national: de l'émotion a la „pensée” nationale et inversement
In: A. Gergely András (szerk.)
A nemzet antropológiája: 81-90
Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó
- Bindorffer
2001
Györgyi
Kettős identitás – Etnikai és nemzeti azonosságtudat Dunabogdányban
Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet
- Bindorffer
2002
Györgyi
Történelmi tudat, hazakép és nemzeti szocializáció (a dunabogdányi kisebbségi svábok körében)
In: A. Gergely András (szerk.)
A nemzet antropológiája: 180-193
Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó
- Cseng
2001
Hsziu Csüan
Kónicsi búmu no kakudokara Taivanron wo miru [A „Tajvan-tézis” a japán-ellenes kampány szemszögéből]
In: Tónan Adzsia bunsitecu nettováku (East Asian Network of Cultural Studies - ENCS) (szerk.)
Kobajasi Josinori no „Taivanron” wo koete: 135-138
Tokió: Szakuhinsa
- Csepeli
1987
György
Csoporttudat - nemzettudat
Budapest: Magvető Könyvkiadó
- Csepeli
1992
György
Nemzet által homályosan
Budapest: Századvég Kiadó
- Feagin
2003
Joe R. – Feagin, Clairece Booher
Racial and ethnic Relations, Seventh Ed.,
New Jersey:Prentice Hall, Upper Saddle river
- Feischmidt
2002
Margit
Szimbolikus konfliktusok és nemzetépítés – Az erdélyi nemzeti rítusokról és diskurzusokról a kolozsvári Mátyás-szobor körüli 1992-es konfliktus példáján
In: A. Gergely András (szerk.)

A nemzet antropológiája: 112-125
Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó

- Garry
2001
Jane and Rubino, Carl (szerk.)
Facts about the World's Languages: An Encyclopedia of the World's Major Languages, Past and Present
New York: The H.H. Wilson Company - New England Publishing Associates
- Huang
2001
Chih-huei
The *Yamatodamashi* of the Takasago volunteers of Taiwan
In: Harumi Befu and Sylvie Guichard-Anguis (szerk.)
Globalizing Japan – Ethnography of the Japanese presence in Asia, Europe and America: 223-250
London: Routledge
- Huang
2003a
Chih-huei
The Transformation of Taiwanese Attitudes toward Japan in the Post-colonial Period
In: Li Narangoa and Robert Cribbs (szerk.)
Imperial Japan and National Identities in Asia, 1895-1945: 296-314
London: RoutledgeCurzon
- Huang
2003b
Chih-huei
Poszutokoroniáru tosi no hidzsó – Taihoku no nihongo bungeikacudó ni cuite [A posztkoloniális város keserősége – A tajpeji japán nyelvű irodalmi csoportosulásokról]
In: Ószaka Siricu Daigaku Daigakuin Bungakukenkjúka Adzsia tosi bunkagaku kjómusicu (Ószakai Egyetem Ázsiai városi kultúra kutatócsoport) (szerk.)
Imperial Japan and National Identities in Asia, 1895-1945: 116-146
London: RoutledgeCurzon
- Igarashiné Szabó Adrienn
2001
A klasszikus japán nyelv oktatásának néhány kérdése
In: Birtalan Ágnes – Yamaji Masanori (szerk.)
Orientalista nap 2000: 35-51
Budapest: MTA Orientalisztikai Bizottság – ELTE Orientalisztikai Intézet
- Ikeda
1980
Tadashi
Classical Japanese grammar illustrated with texts
Tokió: The Tóhó Gakkai (The Institute of Eastern Culture)
- Jordán
2005a
Gyula – Tálás Barna
Kína a modernizáció útján a XIX-XX. században
Budapest: Napvilág kiadó

- Jordán
2005b Gyula
Tajvan története
Budapest: Kossuth kiadó
- Keum
2001 Hieyeon and Joel R. Campbell
Strait Paradoxes: The Conciliation/Confrontation cycle and possibilities for resolution of the China-Taiwan Conflict
In: ASIAN PERSPECTIVE, Vol. 25, No.3, pp. 135-173
- Kondó
1991 Dzsunko
Szenzen Tajvan ni okeru nihongokjóiku [A háború előtti japán nyelvoktatás Tajvanon]
in: Kimura Muneo (szerk.)
Kóza nihongo to nihongokjóiku 15. Nihongokjóiku no rekisi: 86-108
Tokió: Meidzsi soin
- Marukava
2000 Tecusi
Taiwan, poszutokoroniaru sintai [Tajvan, poszkoloniális „test”]
Tokió: Szeidosa
- Marukava
2001a Tecusi
Szenzo-Taivan no eszunisití to „Nihon” [A háború utáni tajvani etnicitás és „Japán”]
In: Tónan Adzsia bunsitecu nettováku (East Asian Network of Cultural Studies - ENCS) (szerk.)
Kobajasi Josinori no „Taivanron” wo koete: 117-124
Tokió: Szakuhinsa
- Marukava
2001b Tecusi
Dacureizen ni mukete henjószeru Higasi Adzsia to neo-nasonarizumu [A hidegháborús időszakot maga mögött hagyó, változóban lévő Kelet-Ázsia és a neonacionalizmus]
In: Tónan Adzsia bunsitecu nettováku (East Asian Network of Cultural Studies - ENCS) (szerk.)
Kobajasi Josinori no „Taivanron” wo koete: 180-184
Tokió: Szakuhinsa
- Pataki
1998 Ferenc
A tömegek évszázada
Budapest: Osiris
- Rudolph
Michael
The Emergence of the Concept of `Ethnic Group` in Taiwan and the Role of Taiwan`s Austronesians in the Construction of Taiwanese Identity“

- Souyri
2003 Pierre-François
La colonisation japonaise: un colonialisme moderne mais non occidental
In: Marc Ferro (sous la direction de)
Le livre noir du colonialisme – XVIe-XXIe siècle: de l'extermination à la repentance.: 407-432
Paris: Éditions Robert Laffont
- Szerdahelyi G.
1997 István
Japán és a környező világ az újkorban – Gondolatok Japán geopolitikai helyzetéről
In: Yamaji Masanori (szerk.)
ELTE Japán-tanulmányok 2.: Japán kutatás Magyarországon: 56-66
Budapest: ELTE Japán Tanszéki szakcsoport
- Wong
Ka-ying Timothy
From ethnic to civic nationalism: The formation and changing nature of taiwanese identity
In: ASIAN PERSPECTIVE, Vol. 25, No.3: 175-206